

КОНСТИТУЦИОННОЕ И МУНИЦИПАЛЬНОЕ ПРАВО

УДК 342.723

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ КОРИННОГО МАЛОЧИСЕЛЬНОГО НАРОДУ ЛІВИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЛАТВІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Мирослав АЛМАШІ,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено проблематиці конституційно-правового забезпечення прав корінного малочисельного народу ліві за законодавством Латвійської Республіки. Проаналізовано конституційно-правове забезпечення окремих прав корінного малочисельного народу ліві за законодавством Латвійської Республіки та визначено основні проблеми й перспективи його розвитку.

Ключові слова: права людини, конституційно-правове забезпечення прав, корінні народи, корінні малочисельні народи, права корінних малочисельних народів, ліві, Латвія.

CONSTITUTIONAL AND LEGAL ENSURE OF THE RIGHTS OF SMALL INDEGENOUS NATION LIVONIAN BY THE LEGISLATION OF LATVIA REPUBLIC

Myroslav ALMASHI,
Candidate of Law Sciences,
Associated Professor of the Department of the Constitutional Law and Comparative Law
of the SHEI "Uzhhorod National University"

SUMMARY

The article is devoted to the problems of the constitutional and legal ensure of the rights of small indigenous nation Livonian by the legislation of Latvia Republic. The constitutional and legal ensure of separate rights of small indigenous nation Livonian by the legislation of Latvia Republic is analyzed and the main problems and prospects of its development are determined.

Key words: human rights, constitutional and legal ensure of the rights, indigenous nations, small indigenous nations, rights of small indigenous nations, Livonian, Latvia.

Постановка проблеми. Конституційно-правове забезпечення прав корінних малочисельних народів є запорукою їх збереження, розвитку їхньої самобутньої культури, обрядів, традицій, звичаїв, мови та релігії. Конституційно-правове забезпечення прав корінних малочисельних народів здійснюється в багатьох країнах світу, у тому числі в Латвійській Республіці. Єдиним корінним малочисельним народом Латвійської Республіки, щодо якого здійснюється конституційно-правове забезпечення прав корінних малочисельних народів, є народ ліві.

Актуальність теми дослідження пов'язана з тим, що в сучасних умовах еволюції концепції корінних народів, ускладнення демографічної ситуації щодо окремих корінних малочисельних народів країн Прибалтики та проблем реалізації їхніх прав, потреби збереження культурної самобутності народу ліві, розвитку конституційно-правового статусу корінного малочисельного народу ліві за законодавством Латвійської Республіки важливого значення набуває дослідження конституційно-правового забезпечення прав корінного малочисельного народу ліві за законодавством зазначеної країни.

Метою статті є наукове дослідження проблематики конституційно-правового забезпечення прав корінного малочисельного народу ліві за законодавством Латвійської Республіки. Для її досягнення необхідно охарактеризувати конституційно-правове забезпечення прав корінного малочисельного народу ліві за законодавством Латвійської Республіки та визначити основні проблеми й перспективи розвитку в цій сфері.

Стан дослідження. Поки що проблематика конституційно-правового забезпечення прав корінного малочисельного народу ліві за законодавством Латвійської Республіки залишається малодослідженою, проте загальні аспекти конституційно-правового забезпечення прав корінних малочисельних народів є предметом вивчення багатьох сучасних науковців, серед яких доцільно назвати І.М. Алмаші, М.М. Алмаші, Ю.М. Бисагу [1] та Л.М. Карапетяна [2].

Виклад основного матеріалу. За даними ООН, у світі налічується близько 370 млн представників корінних народів, які живуть у 90 країнах. Хоча вони становлять менше 5% світового населення, 15% найбідніших жителів

планети припадають саме на цю категорію. Корінні народи є носіями 5 тис. різних культур і більшості світових мов, загальна кількість яких становить близько 7 тис. [3]. Конституційно-правове забезпечення прав корінного малочисельного народу ліві за законодавством Латвійської Республіки має важливе значення для забезпечення належного розвитку народу ліві та збереження його унікальної культури й мови.

Під час розгляду проблематики конституційно-правового забезпечення прав корінного малочисельного народу ліві за законодавством Латвійської Республіки ми проаналізуємо спеціальні права цього народу, які здебільшого є природними правами, що закріплені в законодавстві зазначеної країни в межах політики позитивної дискримінації щодо народу ліві.

Спеціальні права корінного малочисельного народу ліві за законодавством Латвійської Республіки – це суб'єктивні невідчужувані права, які закріплені законодавством Латвійської Республіки та належать представникам корінного малочисельного народу ліві як спільноті, реалізуються ними безпосередньо або через їх уповноважені об'єднання та задовольняють їхні цінності чи потреби.

Провідне місце з-поміж спеціальних прав корінного малочисельного народу ліві за законодавством Латвійської Республіки належить природним правам цього народу. Без закріплення й гарантування належної реалізації та захисту природних прав усі інші права корінного малочисельного народу мають другорядне значення. До спеціальних прав корінного малочисельного народу ліві за законодавством Латвійської Республіки, які закріплені як у нормах внутрішньодержавного права Латвійської Республіки, так і в міжнародних договорах Латвійської Республіки, належать такі:

- 1) право на існування корінного малочисельного народу, однією з гарантій якого є недопущення примусової асиміляції корінного малочисельного народу;
- 2) право на самовизначення корінного малочисельного народу ліві;
- 3) право на збереження традиційного середовища проживання народу ліві;
- 4) право на традиційне природокористування корінного малочисельного народу ліві;
- 5) право на розвиток власної культури, традиції і звичаїв (право на культурну ідентичність);
- 6) право на використання, навчання, вивчення та розвиток лівської мови (право на мовну ідентичність);
- 7) право на розвиток власної релігії (право на релігійну ідентичність).

Окремі із цих прав ми проаналізуємо нижче.

Фундаментальним для лівів є право на існування корінного малочисельного народу. У IX – XII ст. ліві населяли узбережжя Ризької затоки та частину Курземського узмор'я, згодом асимільовані куршами, латгальцями та земгалами. За оцінками деяких авторів, до початку XIII ст. чисельність лівів становила 40–60 тис. осіб, загальна ж чисельність населення території тогочасної Латвії становила близько 250–350 тис. чол. У 1852 р. налічувалося тільки 2 324 ліві. За переписом 1935 р. в Латвії жили 944 ліві, у 1959 р. – 166 осіб, у 1970 р. – 70 осіб. За даними Департаменту громадянства та імміграції в Латвії, у 1995 р. лівів було 204. За даними 1997 р., латвійських лівів було 151, а в 2001 р. – 179. На 2016 р. у 168 жителів Латвії в даних Реєстру жителів вказана національність «лів» [4]. Отже, унаслідок природної асиміляції кількість лівів є критично низькою в Латвії та існує загроза природної асиміляції цього корінного малочисельного народу. Проте Латвійська Республіка здійснює політику позитивної дискримінації щодо лівів і надає їм різнобічну підтримку з метою забезпечення життєздатності народу лівів та їх окремих громад.

У цій сфері вагоме значення має також наявність інституту репатріації за законодавством Латвії, норми якого поширюються не тільки на етнічних латишів, а й на лівів. Так, у преамбулі Закону Латвії «Про репатріацію» від 10 жовтня 1995 р. [5] зазначено, що Латвія є єдиною етнічною територією у світі, населеною латишами та лівими. Завдяки своєму вигідному географічному положенню латиші й ліві завжди піддавалися атакам і тенденціям асиміляції інших народів. Найсерйозніший геноцид стався в період комуністичного терору в СРСР, коли сотні тисяч невинних людей було депортовано в різні табори смерті. Після Другої світової війни багато латишів і лівів вирушили у вигнання на Захід. Усе це призвело до того, що латиші можуть стати меншиною на своїй батьківщині, а ліві вже стали такою меншиною. Тепер, коли незалежність Латвії було відновлено, Латвійська Республіка підтримує возз'єднання латиського народу та запрошує латишів і лівів, які мають почуття приналежності до Латвії, повернутися на свою етнічну Батьківщину.

Репатріантами, згідно з нормами Закону Латвії «Про репатріацію», є особи, які добровільно переселяються на постійне проживання до Латвії, за таких умов:

а) якщо вони – громадяни Латвії (зареєстровані в Реєстрі жителів як громадяни та отримали паспорт громадянина Латвії);

б) якщо один із родичів по прямій висхідній лінії є латишем або лівом (лібіетісом).

Право на в'їзд до Латвії разом із репатріантом мають члени його сім'ї: чоловік репатріанта, діти репатріанта та його дружина, особи, які перебувають під опікою чи піклуванням, і батьки, які досягли встановленого нормативними актами Латвії пенсійного віку або перебувають на утриманні репатріанта та які в країні попереднього проживання не менше 1 року до запиту статусу репатріанта вели спільне господарство з репатріантом [6].

Важливими питаннями сучасного суспільного розвитку лівів, як і інших корінних народів, є право на самовизначення, самоврядування всередині національних держав. В окремих державах оформилися різні підходи до проблеми автономії й територіальних прав корінних малочисельних народів.

Після відновлення незалежності уряд Латвії вживає серйозні заходи щодо відродження лівського народу та живої лівської мови. Відповідно до розпорядження уряду в селищі Мазірбе в 1991 р. було організовано Товариство лівської культури, яке злилося згодом із Союзом лівів, а в 1998 р. відновило свою діяльність Товариство друзів Лівонії. Відповідно до Закону Латвії «Про вільний розвиток національних та етнічних груп Латвії і їх права на національно-культурну автономію» 1991 р. та Конституції Латвії ліві вперше в історії отримали статус корінного народу та свого представника в Сеймі [7].

У лютому 1991 р. урядом Латвійської Республіки створено охоронювану державою культурно-історичну територію «Лівський берег» (лат. LīvõdRānda) у складі 12 сіл з адміністративним центром у селищі Мазірбе. Велика заслуга в питанні його створення належить теперішньому директору «Лівського берега» економісту Е. Сілісу. Діяльність «Лівського берега» в межах існуючого бюджету фінансує уряд Латвії. Адміністрація території організаційно й у фінансовому відношенні сприяє відновленню нормальної господарської діяльності на узбережжі, у тому числі рибного лову й деревообробки, допомагає організації початкових шкіл (уже відновлені початкові школи в Мазірбе та Мелісілсе), активізує й фінансує культурне життя, дослідження культури, мови та історії лівів. Організуються й фінансуються археологічні розкопки в Анці та Пурціемсе, дослідження етнографів у Гіпке, Кошрагсе, Мазірбе,

Мелісілсе, Пурціемсе, а також розпочато складання атласу місцевих назв усєї території «Лівського берега» [8].

Культурний центр лівів – селище Мазірбе, яке вперше згадується в історичних записках у 1387 р. Мис Сирве, південний край Сааремаа, розташований за 27 км прямо через море від Мазірбе, утворюючи найвужчу точку в протоці Ірбе. Завдяки своєму розташуванню Мазірбе став головним центром Лівонії в 1920–1930-х рр. Із цієї причини громада лівів Мазірбе отримала значну фінансову допомогу від Естонії та Фінляндії для будівництва Лівського громадського дому (архітектор Еркі Хуттунен), який був відкритий 6 серпня 1939 р. Нині йому надано статус пам'ятки архітектури національного значення. Його нинішній власник – Лівський союз [9].

Вагоме значення для збереження національної самосвідомості й культури лівів мали їх неурядові громадські організації, насамперед найбільша та найстаріша лівська громадська організація – Лівський союз, що створений 2 квітня 1923 р. в Мазірбе. Це була єдина лівська громадська організація, яка існувала в 1920–1930-х рр. У її статуті були перелічені такі цілі: підтримувати живу лівську мову, поширювати знання й навчання серед лівів, допомагати поліпшити їх економічне та соціальне життя.

Незважаючи на те, що до складу Лівського союзу входила щонайкраще лише десята частина всіх лівів, він був головним координатором і стимулом для лівської громади й культурного життя, саме йому надавали фінансову допомогу та консультації його друзі з Естонії й Фінляндії.

Після радянської окупації Лівський союз був офіційно закритий 6 грудня 1940 р. Він був знову заснований у Ризи 26 листопада 1988 р. як «Союз культури Лівонії». Організація відновила свою первісну назву в 1993 р. Членами оновленої організації стали 142 ливи та інші зацікавлені особи, а її першим обраним головою була Ієва Нейланда. Завдяки активній роботі Лівського союзу в 1991 р. уряд Латвії визнав лівів корінним народом країни, а захист національної самобутності лівів і середовища їх історичного регіону – як обов'язку латвійської держави. Лівський союз має місцеві відділення в Колці, Мазірбе, Ризи й Вентспілсі. Лівський інформаційний центр Куолка працює в Колці з 1993 р. [10].

Другою найстарішою громадською організацією лівів є Лівський культурний центр, який був створений групою лівських діячів культури 2 квітня 1994 р. в Ризи. Ініціатором його створення та першим керівником був Вальд Ернштрейц. Центр підтримує дослідження й популяризацію лівської мови, культури та історії. Одним з основних його проєктів із 2006 р. є сайт із питань лівської мови та культури www.livones.net [11].

З-поміж інших неурядових організацій можна виокремити Міжнародне товариство друзів-лівів, яке було створене 1 серпня 1998 р. в Мазірбе. Метою цієї організації є підтримка лівів, захист, просування й розвиток лівської культури, а також культурне співробітництво та розширення зв'язків між лівими й сусідніми народами. «Вентспілську лівську громаду Ранда» було зареєстровано як фонд 6 березня 2012 р., її діяльність має на меті зміцнення лівської громади в місті та муніципалітеті Вентспілса, а також збереження лівської мови й культури. Лівський фонд підтримує лівську мову, культуру та соціальне середовище, він був створений 31 березня 2009 р. Організація «Ранда-ліст» була заснована в Мазірбе в 2013 р. [12].

Більшість лівів уже не живуть на Лівському узбережжі після Другої світової війни. Після того, як цей регіон був воєнізований під час радянської окупації Латвії, цивільним особам стало важко жити в ньому. Більшість лівів мігрували в Ригу та інші міста Латвії. Інші, які покинули Латвію під час Другої світової війни, стали частиною закордонних

латвійців. Ливи хоч і малочисельний народ, проте помітні в культурному й політичному житті Латвії [13].

З-поміж вищезгаданих спеціальних прав вагоме значення має також право на використання, навчання, вивчення й розвиток лівської мови (право на мовну ідентичність). Важливе значення для збереження національно-культурної самобутності та традиційного способу життя корінного малочисельного народу ливи в Латвії має закріплення в спеціальних і галузевих законах їхніх пріоритетних прав та додаткових гарантій у сфері використання, навчання, вивчення й розвитку лівської мови.

Основним актом законодавства Латвійської Республіки, що закріплює право на використання, навчання, вивчення та розвиток лівської мови, є Закон Латвійської Республіки «Про державну мову» [14]. Згідно зі ст. 4 цього закону держава забезпечує підтримку, захист і розвиток лівської мови як мови корінного (автохтонного) населення. Відповідно до ст. 5 наведеного акта будь-яка інша мова, використовувана в Латвійській Республіці, окрім лівської мови, у межах цього закону вважатиметься іноземною мовою.

Історично рідна мова лівів – лівська мова – нині майже не використовується в живому спілкуванні, хоча продовжує вивчатися ентузіастами в Латвії, а також на мовних факультетах закладів вищої освіти, особливо в Тартуському університеті в Естонії. За деякими даними, у 2010 р. у світі налічувалося близько 10 людей, які можуть вільно спілкуватися лівською мовою. У 2011 р., за оптимістичними прогнозами, лівською мовою на рівні А1 та А2 володіють до 210 осіб у світі, на рівні В1 – 40 осіб, половина з них – лівського походження. У 2009 р. в Латвії у віці 88 років помер Віктор Бертольд – останній лів, для якого лівська мова була рідною. У червні 2013 р. у віці 103 років у Канаді померла Грізельда Крістіна – останній носій лівської мови як другої рідної [4].

Латвійська Республіка як держава та неурядові організації лівів роблять величезну роботу зі збереження унікальної самобутньої культури, традицій, звичаїв і мови лівів. Зокрема, лівською мовою видано декілька книг, лівам присвячені сайти в Інтернеті, а їх мову записано на компакт-диски. Нині лівська мова – це найрідкісніша мова в Європейському Союзі, тому для Латвії справа честі й обов'язку – зберегти її та сприяти її розвитку. Також культура лівів належить до 99 цінностей Латвійського канону культури. Держава здійснює відповідні програми з її підтримки [15].

Нині здійснюються спроби відродження національної літератури лівів, у періодичних виданнях Латвії та Фінляндії публікуються авторські твори й зразки фольклору. Особливістю лівської народної творчості є казкові історії та легенди про потойбічне життя на морському дні (про весілля, що там святкують, про душі передчасно померлих дітей, які живуть там серед мешканців підводних сіл).

У школах Латвії лівську мову як предмет, як правило, не викладають (лівська молодь проходить навчання латиською мовою). Єдиним винятком є школа в Мазірбе, де лівську мову введено в розклад як факультативний предмет. Однак Союзом лівів за підтримки адміністрації території «Лівський берег» на регулярній основі проводяться літні курси з вивчення мови. Організовано гуртки лівської мови в Мазірбе, селі Колці, а також у Ризи та Вентспілсі. Лівська мова з 1995 р. викладається в Латвійському університеті (м. Рига). Викладачем університету К. Бойко в 1998 р. видано підручник лівської мови, що включає 10 уроків і словник із 800 слів. Варто згадати також підготовлений В. Шувчане та І. Ернштрейте в 1994 р. лівсько-англійський словник. Вагомий внесок у вивчення, пропаганду й відродження лівської мови вносить організатор мовних курсів професор М. Хінт, а також такі лінгвісти, як Т. Куук і С. Сухонен [8].

Вагоме значення для збереження й розвитку самобутньої культури та мови лівів мають наукові дослідження й робота спеціалізованих наукових установ. Важливим прогресом у цій сфері є заснування Лівського інституту Університету Латвії, документи про заснування якого були підписані 21 серпня 2018 р. Інститут був створений у межах Інноваційного центру Латвійського університету, церемонія, присвячена його заснуванню, відбулася 21 вересня 2018 р. у Великому залі Університету Латвії.

Лівський інститут Університету Латвії став першим науковим закладом не лише в Латвії, а й загалом у світі, робота якого буде повністю зосереджена на сучасних і широкомасштабних дослідженнях за темами, що стосуються корінного народу Латвії лівів; також він стане першим у Латвії дослідним інститутом, присвяченим фіно-угорським дослідженням.

До цього часу дослідження, що стосуються лівів, особливо дослідження елементів їх нематеріальної культури (мови, фольклору, етнографії, новітньої історії тощо) проводилися переважно за межами Латвії. Декілька дослідних інститутів в Естонії були особливо важливими в цьому плані, зокрема Тартуський університет, Інститут естонської мови, Естонський літературний музей.

Матеріали роботи Лівського культурного центру, який до цього часу був провідною лівською дослідною установою в Латвії, стануть основою для наукових досліджень, на яких буде працювати Лівський інститут Університету Латвії. Цей матеріал включає велику й багатогранну колекцію досліджень і публікацій центру, інструменти та ресурси, які він розробив для дослідження й вивчення лівської мови, а також міжнародну мережу співпраці вчених, яка багато в чому була сформована завдяки значному внеску дослідників лівських проблем з Естонії [16].

Висновки. Таким чином, нами охарактеризовано конституційно-правове забезпечення прав корінного малочисельного народу лівів за законодавством Латвійської Республіки.

Спеціальні права цього корінного малочисельного народу закріплені в законодавстві Латвійської Республіки та мають вагоме значення для подальшого розвитку й збереження національно-культурної самобутності народу лівів, їхньої рідної мови в Латвійській Республіці. Потреба в збереженні унікальної лівської мови – рідної мови корінного малочисельного народу лівів – є пріоритетною в державній політиці Латвійської Республіки щодо лівів, проте така політика потребує деталізації та вдосконалення, що створить більш сприятливі передумови для збереження мовної самобутності корінного малочисельного народу лівів.

Основними проблемами конституційно-правового забезпечення прав корінного малочисельного народу лівів за законодавством Латвійської Республіки є, зокрема, потреба в подальшій законодавчій деталізації права на традиційне природокористування корінного малочисельного народу лівів, потреба в прийнятті нових програм, спрямованих на розвиток їхньої культури, традицій і звичаїв, а також недосконалість гарантій реалізації права на традиційне природокористування корінного малочисельного народу лівів.

Основними перспективами розвитку конституційно-правового забезпечення прав корінного малочисельного народу лівів за законодавством Латвійської Республіки є розроблення та реалізація програм, спрямованих на розвиток культури,

традицій і звичаїв лівів, подальша законодавча деталізація права на традиційне природокористування лівів, а також законодавче закріплення нових гарантій реалізації мовних прав корінного малочисельного народу лівів.

Перспективи подальших наукових досліджень у цьому напрямі полягають, зокрема, у реалізації природних прав корінного малочисельного народу лівів, забезпеченні захисту прав корінних малочисельних народів країн Балтії, проведенні порівняльно-правового аналізу конституційно-правового забезпечення прав корінних малочисельних народів у Латвії та Естонії.

Список використаної літератури:

1. Алмаші І.М., Алмаші М.М., Бисага Ю.М. Правовий статус корінних народів: монографія. Ужгород: Видавництво Ужгородського національного університету, 2004. 104 с.
2. Карапетян Л.М. Федерализм и права народов: курс лекций. М.: ПРИОР, 1999. 112 с.
3. Международный день коренных народов мира: исторический экскурс. URL: <https://lv.sputniknews.ru/world/20160809/2576861.html>.
4. Ливы. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%B8%D0%B2%D1%8B>.
5. Repatriation Law of the Republic of Latvia from October 10, 1995. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/37187>.
6. Штротберг И. Репатриация в Латвию. URL: <http://www.inlatplus.lv/rus/news/index.php?6721>.
7. Ливский язык. URL: <http://minlan.narod.ru/Livonian.html>.
8. Ливский язык. URL: <http://www.wikiznanie.ru/wikipedia/index.php/%D0%9B%D0%B8%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9%D1%8F%D0%B7%D1%8B%D0%BA>.
9. The Livonian Coast. URL: <http://www.livones.net/en/libiesu/libiesu-krasts/>.
10. LĪVŌD ĪT (Livonian Union). URL: <http://www.livones.net/en/cilveki/organizacijas/?livod-it-livonian-union>.
11. LĪVŌ KULTŪR SIDĀM (Livonian Culture Centre). URL: <http://www.livones.net/en/cilveki/organizacijas/?livo-kultur-sidam>.
12. Other Organizations. URL: <http://www.livones.net/en/cilveki/organizacijas/?other-organizations>.
13. Basic Facts about Livonian. URL: http://virtuallivonia.info/?page_id=132.
14. Official Language Law of Latvia Republic from December 21, 1999. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/14740>.
15. Ливы. URL: <http://www.latvia.eu/ru/latvians/latvian-livs>.
16. The Livonian Institute is established. URL: <http://www.livones.net/en/norises/2018/?the-livonian-institute-is-established>.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Алмаші Мирослав Михайлович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Almashi Myroslav Mykhaylovych – Candidate of Law Sciences, Associated Professor of the Department of the Constitutional Law and Comparative Law of the SHEI “Uzhhorod National University”

rielslav@i.ua